

KS. JAROSŁAW R. MARCZEWSKI

RUBRYCELE I SCHEMATYZMY ŁACIŃSKIEJ DIECEZJI CHEŁMSKIEJ

ORDOS AND DIRECTORIES OF THE DIOCESE OF CHEŁM OF THE LATIN RITE

Abstract. The Diocese of Chełm of the Latin rite was established in 1375. During the time of partition of Poland, at the turn of the 18th and the 19th centuries, an attempt was made to transform it into the Diocese of Chełm and Lublin. In 1805, it was suppressed, and in its place the Diocese of Lublin was created. These complicated events were not conducive to preserving the achievements of the Diocese of Chełm, especially material and cultural ones. As a consequence, only few ordos and directories of the Diocese of Chełm have been conserved. Therefore even more valuable are their found editions, stored in the archival and library institutions of Lublin, Warsaw and Zamość.

Key words: ordo; directory; the Diocese of Chełm of the Latin rite.

Prowadząc kwerendę mającą na celu opracowanie kolekcji rubrycel i schematyzmów diecezji chełmsko-lubelskiej¹ – które szczęśliwie udało się odnaleźć w pełnym zakresie – z łatwością dało się zauważyć, że podobne poszukiwania w przypadku łacińskiej diecezji chełmskiej byłyby z góry skazane na rezultaty niepomniernie skromniejsze. Wiąże się to nie tylko ze znacznie dłuższym okresem dziejowym, dla którego należałoby się spodziewać wydawania wspomnianych druków i w konsekwencji napotykania trudności w odnalezieniu najwcześniej-

Ks. dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Historii Kościoła i Patrologii, Katedra Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych i Dziejów Teologii, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; adres do korespondencji: ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 6, 20-105 Lublin; e-mail: j.marczewski@diecezja.lublin.pl; ORCID: 0000-0002-7021-6806.

¹ J.R. MARCZEWSKI, *Rubrycele i schematyzmy diecezji chełmsko-lubelskiej*, „Roczniki Teologiczne” 65(2018), z. 4, s. 51-71.

szych publikacji. Podstawowy problem zdaje się bowiem stanowić swoiste przełamanie – w dobie zaborów – ciągłości historycznej wyższych instytucji kościelnych usytuowanych pomiędzy Wisłą i Bugiem. Wraz z likwidacją diecezji chełmskiej i włączeniem jej do nowo utworzonego organizmu diecezji lubelskiej – w skład której wszedł jako zasadniczy człon archidiaconat lubelski – doszło bowiem do osłabienia chełmskiej tradycji kościelnej na rzecz tradycji Kościoła krakowskiego. Tereny diecezji chełmskiej, słabiej zaludnione i uboższe, gorzej zorganizowane i silnie nasycone pierwiastkiem wschodniego chrześcijaństwa miały w stosunku do archidiaconatu lubelskiego, wywodzącego się z Kościoła krakowskiego, znacznie słabszą pozycję. Długofalowo zatem dziedzictwo chełmskie traciło na dziejowym znaczeniu, a dorobek diecezji chełmskiej ulegał deprecjacji. Chełmskie rubrycele i schematyzmy, z natury mające przecież wartość jedynie doraźną, ściśle użytkową, limitowaną czasem ich przydatności do wykorzystania w organizowaniu życia liturgicznego i administracji, były szczególnie narażone na zapomnienie. Celem niniejszego artykułu pozostaje zatem zaprezentowanie wyników kwerendy archiwalnej i bibliotecznej w zakresie wspomnianych publikacji. Rozproszone i słabo dostępne druki były dotąd rozpoznane na płaszczyźnie nauki tylko w niewielkim stopniu². Ich omówienie oraz sporządzenie szczegółowego wykazu uczyni bardziej prawdopodobnym szersze wykorzystanie rubrycel i schematyzmów łacińskiej diecezji chełmskiej zwłaszcza przez badaczy dziejów instytucji i osób kościelnych, jak również przez historyków liturgii.

1. RYS HISTORYCZNY ŁACIŃSKIEJ DIECEZJI CHEŁMSKIEJ

Początków łacińskiego biskupstwa chełmskiego można dopatrywać się około połowy XIV w., kiedy to w źródłach pojawiło się imię Grzegorza – biskupa miasta Chełm. Wydaje się jednak, że fakt ten był zjawiskiem efemerycznym i miał niewiele wspólnego ze sformalizowaną strukturą diecezjalną. Łacińska diecezja chełmska, obejmująca ziemię chełmską i bełską, powstała bowiem nieco później. Doszło do tego w ramach szerszej akcji organizacyjnej, powołującej w 1375 r. do istnienia łacińską metropolię halicką – z jej stolicą przeniesioną z czasem do Lwowa³.

² R. MARCZEWSKI, A. STRYCHARCZUK, *Apoteoza godła heraldycznego biskupa Macieja Grzegorza Garnysza w łacińskich wierszach herbowych w rubrycelach diecezji chełmskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 104(2015), s. 167-187.

³ B. KUMOR, *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 19(1969), s. 318-320, 336-337.

Na świeżo włączonych do Polski terenach Rusi Czerwonej odsetek ludności katolickiej był niewielki, a lokalne Kościoły wymagały dopiero wewnętrznego zorganizowania. W przypadku diecezji chełmskiej dzieła tego podjął się trzeci od czasu erygowania diecezji biskup Jan Biskupiec, wspierany wydatnie w swoich wysiłkach przez króla Władysława Jagiełłę. Król ufundował i uposażył zarówno katedrę i kapitułę katedralną, jak i samo biskupstwo chełmskie. Biskup z kolei zorganizował zarząd diecezji, w latach 1434-1449 odbył cztery synody diecezjalne, osobiście uposażył i erygował kilka nowych parafii, przy czym ich liczba w diecezji pod koniec jego pontyfikatu podwoiła się i sięgnęła 40 jednostek⁴. Dodatkowo w XIV i XV w. na terenie diecezji osiedli w kilku klasztorach zakonnicy dominikańscy, augustiańscy i franciszkańscy⁵.

W latach 1426-1429 podjęta została próba wzmocnienia pierwiastka katolickiego na Chełmszczyźnie poprzez połączenie diecezji z sąsiadującym od wschodu archidiaconatem lubelskim, a nawet przeniesieniem stolicy miejscowego Kościoła do Lublina i powołaniem w ten sposób do istnienia diecezji lubelskiej. Te dalekosiężne plany nie zostały jednak zrealizowane⁶. Niewygodna pozycja katolickiego biskupstwa w stosunku do usytuowanej również w Chełmie stolicy eparchii prawosławnej skutkowało w rezultacie przeniesieniem na stałe w 1494 r. katedry łacińskiej diecezji chełmskiej do Krasnegostawu⁷.

W XVI w. diecezja doznała licznych trudności wiążących się z kryzysem kościelnym i postępem reformacji protestanckiej. W rękach innowierców znalazło się wówczas 27 kościołów, co stanowiło więcej niż trzecią część ówczesnego stanu wszystkich parafii⁸.

Posoborowa reforma katolicka przebiegała wielokierunkowo. W diecezji odbywały się synody dokonujące recepcji postanowień trydenckich na gruncie lokalnym. Miały one miejsce w latach 1564-1717⁹. Doszło wówczas do

⁴ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 4: *Najdawniejsze statuty synodalne diecezji chełmskiej z XV w.*, TN KUL, Lublin 1948; L. BIENKOWSKI, *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417-1452)*, „Roczniki Humanistyczne” 7(1958), z. 2, s. 199-222.

⁵ T.M. TRAJDOS, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, t. 2, Warszawa 1984, s. 382-394 [mps w posiadaniu Autora].

⁶ J.R. MARCZEWSKI, *Duszpasterska działalność Kościoła w średniowiecznym Lublinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2002, s. 69-72.

⁷ B. KUMOR, *Przeniesienie stolicy biskupiej z Chełma do Krasnegostawu (1490). Dwa dokumenty Kazimierza Jagiellończyka z lat 1473 i 1490*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 49(1984), s. 369-380.

⁸ B. SZADY, *System beneficjalny diecezji chełmskiej w latach 1600-1621*, „Roczniki Humanistyczne” 45(1997), z. 2, s. 55.

⁹ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 9: *Synody diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego z XVI-XVIII wieku i ich statuty*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1957, s. 5-78.

wewnętrznego podziału diecezji na dekanaty. Fundowane były domy zakonne zgromadzeń potrydenckich. Powstawały kolegia zakonne, jak jezuickie w Krasnymstawie oraz pijarskie w Chełmie i Warężu¹⁰. Utworzona i zorganizowana została szkoła wyższa – Akademia Zamojska¹¹. Ufundowane zostały seminaria duchowne w Zamościu w 1640 r. i w Krasnymstawie w 1719 r.¹²

W tym samym czasie doszło jednak do poważnych kontrowersji wokół tematu unii kościelnej. Zawiązana w Brześciu, w 1596 r. napotkała ona wielkie trudności w zakresie ułożenia relacji międzyobrzędkowych na poziomie jurysdykcyjnym i społeczno-ekonomicznym. W znaczącym stopniu rolę reprezentanta całej strony łacińskiej w sporach kompetencyjnych i materialnych odgrywały instytucje diecezji chełmskiej¹³.

W okresie rozbiorów diecezja chełmska została kilkakrotnie podzielona kordonami granicznymi. Najpierw w 1772 r. odpadły od niej tereny południowe, które znalazły się pod panowaniem Austrii. W ten sposób centralne instytucje diecezji chełmskiej straciły wiele ze swego uposażenia a liczba parafii zmniejszyła się z 85 do 36 jednostek¹⁴. W konsekwencji powstał projekt reorganizacji struktur kościelnych uwzględniający połączenie polskiej resztki diecezji chełmskiej z obszarem odpowiadającym powiatowi lubelskiemu. Decyzje Sejmu Czteroletniego zatwierdziła w 1790 r. Stolica Apostolska. Na gruncie miejscowym zaczęto mówić o diecezji chełmsko-lubelskiej, aczkolwiek w formalnym porządku kościelnym żadnej zmiany w nomenklaturze nie wprowadzono¹⁵. Twór ten, raz jeszcze przecięty granicami w wyniku trzeciego rozbioru w 1795 r., został poddany nowej koncepcji organizacyjnej, tak iż za panowania austriackiego doszło w 1805 r. do wydania bulli *Quemadmodum Romanum Pontificum* znoszącej diecezję chełmską i tworzącej w jej miejsce diecezję lubelską. Postanowienie to weszło w życie w 1807 r.¹⁶

¹⁰ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień i in., Wydawnictwo WAM, Kraków 1996, s. 327-328; J. CHACHAJ, *Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w epoce nowożytnej*, TN KUL, Lublin 2005, s. 12, 17, 36.

¹¹ M. KOWALEWSKA, *Akademia Zamojska*, w: *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, red. A. Maryniarczyk i in., Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2011, s. 38-40.

¹² S. MEYNARCYK, *Seminarium Diecezjalne Lubelskie*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 37(1963), nr 7-9, s. 193-194, 196-199; 38(1964), nr 1-7, s. 121-122.

¹³ J.R. MARCZEWSKI, *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 593-710.

¹⁴ B. KUMOR, *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 20(1970), s. 322.

¹⁵ Tamże, s. 324-325.

¹⁶ Tamże, s. 325-328.

2. CHARAKTERYSTYKA RUBRYCEL I SCHEMATYZMÓW

Praktyka ogłaszania własnego porządku liturgicznego w danym Kościele lokalnym znana była już w średniowieczu. W diecezji chełmskiej najwcześniejsze wiadomości na ten temat wiązały się z działalnością bpa Jana Biskupca, który po odbyciu pierwszego synodu diecezjalnego opublikował około 1440 r. kalendarz liturgiczny uwzględniający chełmskie *propria*¹⁷. Trudno jednak przesądzić, jak wyglądało to w kolejnych latach, dekadach i wiekach. Wydaje się wszakże możliwe, że troska o własny porządek liturgiczny w diecezji chełmskiej towarzyszyła wyższym czynnikom instytucjonalnym na podobieństwo rozwiązań strukturalnych w innych diecezjach¹⁸.

Bez wątpienia rubrycele chełmskie w ich nowożytnym kształcie były wydawane w dobie potrydenckiej. Nie wiadomo jednak czy były znane już w XVI stuleciu, jako że na ten temat nie udało się znaleźć żadnych informacji źródłowych. Wiadomo natomiast, że publikowane były w pierwszej połowie XVII w., o czym przekonuje spór, jaki rozgorzał w 1648 r. w odniesieniu do kompetencji w zakresie ustalania i ogłaszania porządku służby Bożej w diecezji chełmskiej. Argumentacja przedłożona wraz z wniesioną wówczas skargą – o czym niżej – zdawała się jednoznacznie wskazywać na istniejącą już długotrwałą praktykę w tym zakresie¹⁹.

Niestety, poza informacją źródłową o XVII-wiecznych rubrycelach nie są znane ich zachowane egzemplarze. Najwcześniejsze widziane rubrycele chełmskie miały natomiast pochodzić z początku XVIII stulecia. Wśród egzemplarzy, zanotowanych przez Estreichera, znajdowały się rubrycele sytuujące się w ramach trzech pierwszych dekad wspomnianego wieku i przeznaczone na lata 1708, 1711, 1716, 1719, 1723, 1725²⁰. W spisach nie podano jednak miejsca ich przechowywania. Mimo intensywnej kwerendy nie udało się ich współcześnie odnaleźć. Podobnie zresztą rzecz się ma z niektórymi innymi odnotowanymi przez Estreichera rubrycelami chełmskimi. Nie można współcześnie zlokalizować rubrycel na lata

¹⁷ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 4, s. 217-223; T.M. TRAJDOS, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich*, t. 2, s. 429-435.

¹⁸ M. KONIECZNY, *Rubrycela*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz i in., TN KUL, Lublin 2012, kol. 513-514.

¹⁹ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, sygn. Rep 64 A 1, *Protokół aktów kapituły chełmskiej od r. 1633 do r. 1658*, k. 137v.

²⁰ K. ESTREICHER, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 15, Akademia Umiejętności, Kraków 1897, s. 214.

1742, 1755, 1776, jak również 1782 i 1783²¹. Pojawia się zatem uzasadniona wątpliwość, czy wspomniane rubrycele w ogóle się jeszcze zachowały.

Kwerenda archiwalno-biblioteczna, przeprowadzona w Warszawie, Krakowie, Lublinie i Zamościu, przyniosła natomiast rezultaty w postaci odnalezienia XVIII-wiecznych rubrycel z przedziału lat 1734-1790. Nie układają się one jednak w nieprzerwany ciąg. We wskazanych ramach czasowych, z których rok 1790 stanowi *terminus ad quem* dla zakreślonych poszukiwań, ogółem odnaleziono rubrycele na dwadzieścia dwa lata. Największym zbiorem dysponuje Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie. Przechowywane są tam rubrycele w liczbie dwunastu, na lata 1740, 1765, 1771, 1774-1775, 1779-1781, 1786-1789. W Bibliotece Narodowej w Warszawie przechowywanych jest jedenaście rubrycel chełmskich na lata 1734, 1739, 1750-1751, 1754, 1761-1762, 1764-1766 oraz 1789. W Książnicy Zamojskiej w Zamościu znajduje się dziesięć roczników na lata 1734, 1739, 1750-1751, 1754, 1761-1762 i 1764-1766. Dodatkowo w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim przechowywana jest rubrycela na rok 1790.

Poważnym mankamentem pozostaje współczesny stan zachowania niektórych rubrycel. Mocno niepełny zakres kart występuje w przypadku rubrycel na lata 1740, 1771, 1775, 1779, przy czym brakuje im również kart tytułowych, co w sumie czyni niemożliwym bliższe omówienie tych druków.

Należy dodać, że żadna z zachowanych rubrycel nie ma oryginalnej oprawy. Niemal wszystkie posiadają oprawę współczesną – tekturową lub papierową. Jedynie rubrycela na rok 1790 stanowi w tym względzie ciekawy wyjątek. Jej nieoryginalną, ale za to skórzaną, ozdobną okładkę należy datować na lata 70. XIX w.²²

Zachowane rubrycele chełmskie były książeczkami w formacie *in octavo*. Nie były paginowane, liczyły od 29 do 52 kart²³. W przypadku większości rubrycel druk był monochromatyczny. Natomiast rubrycele na lata 1750, 1751, 1754, 1774, 1780 i 1781 były dwubarwne – czarno-czerwone²⁴.

Rubrycele chełmskie wydawane były w języku łacińskim. Uwzględniały wszakże znaki diakrytyczne odzwierciedlające specyfikę polskich nazw własnych.

Pytanie o miejsce wydawania rubrycel chełmskich można najpierw odnieść do wspomnianej informacji z 1648 r., kiedy to doszło do spięcia pomiędzy członkami chełmskiej kapituły katedralnej i zamojskiej kapituły kolegiackiej.

²¹ K. ESTREICHER, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 26, wyd. S. Estreicher, Akademia Umiejętności, Kraków 1915, s. 449.

²² Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XVIII.

²³ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, I-II, X.

²⁴ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, III, IV, V, XI, XII, XIII.

Dziekan chełmski Krzysztof Bąkowski oskarżył wówczas scholastyka zamojskiego Andrzeja Kłopockiego o to, że ten wraz ze swoim zastępcą Łukaszem Polańskim przygotował i podał do druku rubrycelę dla diecezji chełmskiej wbrew wyłącznemu prawu dziekana kapituły katedralnej²⁵. Wydaje się, że oprotestowane działania zamojskiego prałata były zrealizowane na miejscu, właśnie w Zamościu. Znalazło to swoją kontynuację w rubrycelach znanych Estreicherowi, a przeznaczonych na lata 1708 i 1709²⁶. Podobnie kilka dekad później – w rubrycelach chełmskich na lata 1750, 1751, 1754, 1761, 1766 i 1774 – wyraźnie figurowały informacje, zamieszczone na pierwszej bądź ostatniej stronie, mówiące o wydaniu tych publikacji w oficynie Akademii Zamojskiej (*Typis Academiae/Universitatis Zamoscensis*)²⁷.

Nie podawano natomiast w rubrycelach roku wydania, a jedynie rok, na który rubrycela była przygotowana. Logika rozumowania prowadzi w tym wypadku do postawienia wniosku o drukowaniu rubrycel z niewielkim wyprzedzeniem w stosunku do roku, w którym miały być wykorzystywane. Potwierdza to fakt odnotowanych w dwóch rubrycelach zezwoleń odpowiedniej władzy kościelnej na druk. Zezwolenia te były zaopatrzone w datę jego udzielenia. Tak więc 25 listopada 1779 r. Melchior Kochnowski, sufragan i oficjał generalny, zezwolił na drukowanie rubrycel przeznaczonej na rok 1780²⁸, zaś 5 września 1780 r. Wawrzyniec Żłoba, kanonik chełmski i zamojski oraz sędzia surogat, wydał zezwolenie na druk rubrycel na rok 1781²⁹.

Rubrycelom chełmskim nadawano różnorodne nazwy. Było to *Directorium officii divini* lub też *Rubricella*. Stosownie do tego, kto w danym czasie był biskupem chełmskim, na stronie tytułowej pojawiała się informacja o wydaniu rubrycel mocą władzy tego właśnie hierarchy (*authoritate, permissu et autoritate*) lub też pod jego znakiem herbowym (*in stemma*). Na stronie tytułowej lub na stronie drugiej umieszczano herb rodowy biskupa. W zachowanych publikacjach na lata 1739, 1750 i 1751 mamy zatem do czynienia z herbem własnym bpa Józefa Eustachego Szembeka³⁰; na lata 1754, 1761, 1762, 1764 i 1765 z herbem bpa Walentego Franciszka Wężyka – Wąż³¹; na rok 1766 z herbem bpa Feliksa Pawła Turskiego – Rogala³²; na lata 1774 i 1780 z herbem bpa Antoniego Onufrego

²⁵ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, sygn. Rep 64 A 1, k. 137v.

²⁶ K. ESTREICHER, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 15, s. 214.

²⁷ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, III, IV, V, VI, X, XI.

²⁸ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XII.

²⁹ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XIII.

³⁰ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, II, III, IV.

³¹ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, V, VI, VII, VIII, IX.

³² Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, X.

Okęckiego – Radwan³³; na rok 1781 z herbem własnym bpa Jana Alojzego Aleksandrowicza³⁴; na kolejne lata 1786-1790 z herbem bpa Macieja Grzegorza Garnysza – Poraj³⁵.

Warto zauważyć, że w rubrycel na rok 1734 pojawiła się informacja o wydaniu jej nie przez biskupa, ale przez wikariusza kapitulnego *sede vacante*, prałata prepozyta kapituły chełmskiej Walentego Chlebowskiego. Z tej racji w rubrycel znalazł się również jego znak herbowy – Poraj, współdzielony na tarczy herbowej w słup z wizerunkiem Apostołów, patronów diecezji, katedry i kapituły chełmskiej³⁶.

Wokół tarczy herbowej w poszczególnych rubrycelach zamieszczano inicjały określające funkcje kościelne, jak również honorowe godności hierarchów. W okresie pełnienia posługi biskupiej mogły się one dodatkowo zmieniać. Przykładowo w przypadku bpa Wężyka, w rubrycel na rok 1754 znalazły się następujące inicjały: V. C. A O. D. G. E. Ch. (*Valentinus Comes a Osiny Dei Gratia Episcopus Chelmsis*)³⁷. Natomiast w rubrycel na rok 1765 V. F. C. De O. W. D. Sque A. G. E. H. Equ. Aqu. Alb. (*Valentinus Franciscus Comes de Osiny Węzyk Dei Sedisque Apostolicae Gratia Episcopus Helmsis Eques Aquilae Albae*)³⁸.

Pod herbem biskupim zamieszczano także w kilku linijkach druku wiersze herbowe, zwykle anonimowego autorstwa. Jedynie w przypadku dwóch rubrycel, znanych Estreicherowi, zostały przywołane nazwiska twórców. Mianowicie autorem wiersza w publikacji na rok 1711 był Tomasz Gruszecki, zaś na rok 1719 Albert Zieliński – obaj piastowali w swoim czasie funkcję wicekustosza kolegiaty zamojskiej³⁹. Epigramaty nawiązywały przeważnie do znaku herbowego, historii rodowej, przymiotów charakterologicznych lub osiągnięć na niwie państwowej lub kościelnej danego hierarchy. Zawierały zwykle życzenia Bożego błogosławieństwa i pomyślności. Co warte odnotowania, spośród odnalezionych i zbadanych rubrycel dwie, tj. na lata 1750 i 1751, nie zostały zaopatrzone w takie epigramaty⁴⁰.

Wydaje się, że w diecezji chełmskiej doszło do uzyskania na jakimś etapie jej dziejów specjalnych funduszy, które zapewniały na przyszłość środki do

³³ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XI, XII.

³⁴ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XIII.

³⁵ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII.

³⁶ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, I.

³⁷ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, V.

³⁸ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, IX.

³⁹ K. ESTREICHER, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 15, s. 214.

⁴⁰ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, III, IV.

wydawania i dystrybucji rubrycel. Otóż, poczynając od druku na rok 1734 aż po początek lat 50. XVIII w., na pierwszej bądź drugiej stronie rubrycel pojawiała się informacja o tym, że publikacja była przekazywana do rąk użytkownika z obowiązkiem odprawienia jednej Mszy św. za duszę fundatora (*Praesens directorium datur cum obligatione unius missae pro anima Illustrissimi Fundatoris*)⁴¹. W kolejnych dekadach dodawano imię fundatora – Józef (*pro anima Illustrissimi Josephi Fundatoris*)⁴², a potem także wspominano ogólnie współfundatorów (*pro animabus Josephi et aliorum Affundatorum*)⁴³.

Na stronie drugiej – bądź pierwszej w przypadku zamieszczenia herbu biskupiego na stronie drugiej – niemal we wszystkich rubrycelach znajdują się tytuły: *Revolutiones annuae* oraz *Festa mobilia*. W przypadku rubrycel na lata 1764 i 1766 – zamiast *Revolutiones Annuae* zapisano *Annus Domini* wraz z datą roczną⁴⁴. Niezależnie jednak od nazwy znalazły się tam wskazówki pomocne w dawnych systemach liczenia dat rocznych lub faz księżyca. Pod tytułem *Festa mobilia* podawano natomiast daty świąt ruchomych i czas trwania okresów liturgicznych.

Poczynając od drugiej karty, w rubrycelach zamieszczano kalendarz liturgiczny. Tylko w jednym wypadku, w rubrycel na rok 1774, na jego końcu znalazły się osobne wskazania przeznaczone dla kościoła kolegiackiego w Zamościu⁴⁵. W pozostałych rubrycelach propria katedralne i kolegiackie były zamieszczane pod datą miesięczną w porządku kalendarzowym.

W rubrycelach spotyka się również fragmenty dekretów Świętej Kongregacji Rytów oraz odwołujące się do przepisów rzymskich uwagi z zakresu sprawowania różnych ceremonii kościelnych⁴⁶. Ponadto drukowano w rubrycelach uzupełnienia tekstów liturgicznych *in extenso*⁴⁷.

W rubrycel na rok 1751 znalazła się szczegółowa informacja, o której godzinie w przeddzień danego obchodu można rozpocząć *officium matutinum*⁴⁸. Natomiast w rubrycelach z lat 70. i 80. XVIII w. znalazły się na samym końcu wydawnictwa także tabele zawierające szczegółowe dane na temat czasu wschodu i zachodu

⁴¹ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, I, II, III, IV.

⁴² Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, V, VI, VII.

⁴³ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, IX, X, XI, XII, XIII.

⁴⁴ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, VIII, X.

⁴⁵ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XI.

⁴⁶ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, IV, VI, VIII, X, XI, XII, XIII, XVIII.

⁴⁷ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, VII, VIII, IX, XVIII.

⁴⁸ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, IV.

słońca⁴⁹. Były one z pewnością nie tylko ciekawostką astronomiczną, ale pozwalały również ustalić porządek odprawianych modlitw.

Od początku lat 80. XVIII w. w rubrycelach chełmskich, oprócz kalendarza liturgicznego i innych treści związanych bezpośrednio lub pośrednio z celebracjami kościelnymi, zaczęto zamieszczać informacje o charakterze administracyjnym. Początkowo były one dość skromne, zajmowały bardzo niewiele kart druku i nie miały osobnego tytułu. Były to wykazy prałatów i kanoników katedry chełmskiej w Krasnymstawie, z zamieszczonymi przy ich nazwiskach innymi funkcjami diecezjalnymi. Dołączano również – w porządku istniejących dekanatów – listę kapłanów zmarłych w poprzednim roku⁵⁰. Natomiast w drugiej połowie dekady pojawiły się w rubrycelach wykazy wszystkich centralnych instytucji oraz beneficjów duszpasterskich występujących w diecezji. Zamieszczone zostały również nazwiska kapłanów piastujących poszczególne funkcje. Poza listą gremialnych prałatów i kanoników chełmskich, a także kanoników nadliczbowych – stale ze wskazaniem ich innych funkcji diecezjalnych – wyliczono wikariuszy katedralnych, urzędników konsystorza, zarząd i alumnów seminarium duchownego w Krasnymstawie, wreszcie parafie z proboszczami i wikariuszami według porządku dekanatów⁵¹.

Mimo tak znaczącego rozwoju koncepcji rubrycel chełmskiej, do której w praktyce załączano część będącą schematyzmem diecezjalnym, nazwa taka nie była tu jeszcze w użyciu. Warto jednak zauważyć, że publikacja – nawet bez odpowiedniego tytułu – pełnego wykazu instytucji centralnych i terenowych oraz zatrudnionych w nich osób duchownych była w diecezji chełmskiej znacznie wcześniejsza niż w przypadku niektórych innych diecezji polskich⁵². Bez wątpienia było to możliwe do zrealizowania wskutek znacznego okrojenia stanu posiadania diecezji na tym etapie jej dziejów. Zebranie i uporządkowanie informacji odnoszących się do jednego tylko konsystorza, jednego seminarium, 3 dekanatów i niespełna 40 parafii było stosunkowo łatwe.

3. WYKAZ RUBRYCEL I SCHEMATYZMÓW

Poniżej został zamieszczony – z wyłączeniem druków szcztątkowych – wykaz odnalezionych w wyniku kwerendy rubrycel i schematyzmów łacińskiej diecezji

⁴⁹ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XI, XII, XIII.

⁵⁰ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XII, XIII.

⁵¹ Zob. niżej, Wykaz rubrycel i schematyzmów, XIV, XV, XVI, XVII.

⁵² A. KWAŚNIEWSKI, *Rubrycele i schematyzmy diecezji kieleckiej (1808-1818)*, „Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej. Z dziejów regionu i miasta” 4(2013), s. 67-68.

chełmskiej na lata 1734-1790. Przywołane zostały pełne tytuły każdej pozycji, jak również przypuszczalny rok wydania, format, objętość, treść, miejsce przechowywania wraz z aktualną sygnaturą, a także odniesienie do ustaleń Estreichera. W konstruowaniu zestawienia posłużono się zestawem skrótów.

AAL	Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie
BMSDL	Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie
B.m.r.wyd.	bez miejsca i roku wydania
E	K. Estreicher, S. Estreicher, K. Estreicher junior, <i>Bibliografia polska – stulecia XV-XVIII</i> , t. 12-35, Kraków 1891-2007.
KZKI	Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu, Księgozbiór klemensowski
Sygn.	sygnatura
TR	treść rubrycel
TS	treść schematyzmu
Współwyd.	współwydane

I.

Directorium officii divini pro diaecesi Chełmensi in annum Domini MDCCXXXIV embolismicum secundum post bissextilem [b.m.r.wyd.] [1733], 8°, 29 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Sygn.: KZKI, 4702-KZ.

E: nie notuje.

II.

Directorium officii divini pro diaecesi Chełmensi in annum Domini MDCCXXXIX qui est embolismicus et post bissextilem III, [b.m.r.wyd.] [1738], 8°, 52 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Sygn.: KZKI, 4739-KZ.

E: nie notuje.

III.

Directorium officii divini pro Ecclesia et diaecesi Chetmensi juxta rubricas generales breviarii et missalis Romani ad annum Domini MDCCL embolismicum post bissextilem secundum, Academiae Zamoscensis [1749], 8°, 31 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Sygn.: KZK1, 1927-KZ.

E: nie notuje.

IV.

Directorium officii divini pro Ecclesia et diaecesi Chetmensi juxta rubricas generales breviarii et missalis Romani ad annum Domini MDCCLI post embolismicum primum bissextilem tertium, Typis Academiae Zamoscensis [1750], 8°, 33 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Tabella, Decreta liturgica*.

Sygn.: KZK1, 4677-KZ.

E: nie notuje.

V.

Directorium officii divini pro diaecesi Chetmensi ad annum Domini MDCCLIV post bissextilem secundum post embolismicum primum, Typis Academiae Zamoscensis [1753], 8°, 32 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Sygn.: KZK1, 1984-KZ.

E: nie notuje.

VI.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi ad annum Domini MDCCLXI embolismicum post bissextilem primum, Zamoscii Typis Universitatis [1760], 8°, 31 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Addimentum*.

Sygn.: KZK1, 4744-KZ.

E: nie notuje.

VII.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi juxta rubricas breviarii et missalis Romani tam generales quam particulares ad annum Domini MDCCLXII primum post embolismicum et secundum post bissextilem, [b.m.r.wyd.] [1761], 8°, 48 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny, teksty na dzień św. Barbary].

Sygn.: KZK1, 1893-KZ.

E: nie notuje.

VIII.

Directorium officii divini et missarum pro diaecesi Helmensi juxta rubricas breviarii et missalis Romani tam generales quam speciales ac decreta Sacrorum Rituum Congregationis ad annum Domini MDCCLXIV embolismicum et bissextilem, [b.m.r.wyd.] [1763], 8°, 40 k. nlb.

TR: *Annus Domini 1764* [treść zgodna z *revolutiones annuae*], *Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny, teksty na dzień św. Małgorzaty z Kortony, wskazania liturgiczne dla kapłana].

Sygn.: KZK1, 1869-KZ.

E: nie notuje.

IX.

Directorium officii divini et missarum pro diaecesi Helmensi juxta rubricas breviarii et missalis Romani tam generales quam speciales ac decreta Sacrorum Rituum Congregationis ad annum Domini MDCCLXV primum post bissextilem, [b.m.r.wyd.] [1764], 8°, 50 k. nlb.

TR: *Annus Domini 1765* [treść zgodna z *revolutiones annuae*], *Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny, teksty na dzień św. Kamila de Lellis, dekrety w sprawie obchodów św. Kamila de Lellis i św. Juliany de Falconeri].

Sygn.: KZKI, 4703-KZ.

E: nie notuje.

X.

Directorium officii divini et missarum pro diaecesi Helmensi ad annum Domini MDCCLXVI secundum post bissextilem, Typis Universitatis Zamoscensis [1765], 8°, 52 k. nlb.

TR: *Annus Domini 1766* [treść zgodna z *revolutiones annuae*], *Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Decreta Sacrorum Rituum Congregationis*.

Sygn.: KZKI, 1912-KZ.

E: nie notuje.

XI.

Rubricella diaecesis Helmensis juxta rubricas breviarii et missalis Romani tum generales tum particulares ac decreta Sacrorum Rituum Congregationis in annum Domini MDCCLXXIV secundum post bissextilem permissu et autoritate Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Antonii Onuphrii de Okęcie Okęcki Sedis Apostolicae gratia episcopi Helmensis, Equitis Sancti Stanislai conscripta, Typis Academiae Zamoscensis [1773], 8°, 36 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Collectio quorundam decretorum Sacrorum Rituum Congregationis, Tabula ortus et occasus solis*.

Sygn.: BMSDL, 0851/1774.

E: nie notuje.

XII.

Rubricella diaecesis Helmensis juxta rubricas breviarii et missalis Romani tum generales tum particulares ac decreta Sacrorum Rituum Congregationis in

annum Domini bissextilem MDCCLXXX autoritate Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Domini Antonii Onuphrii Okęcki Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Helmensis coadiutoris Posnanensis et varsaviensis Equitis Ordinis Aquilae Albae et Sancti Stanislai Episcopi Martyris Equitis conscripta, [b.m.r.wyd.] [1779], 8°, 42 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Decreta Sacrorum Rituum Congregationis*.

Współwyd.: [skrótowy schematyzm diecezji].

TS: *Catalogus praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Elenchus mortuorum, Imprimatur, Tabula ortus et occasus solis*.

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1780.

E: nie notuje.

XIII.

Rubricella diaecesis Helmensis juxta rubricas breviarii et missalis Romani tum generales tum particulares ac decreta Sacrorum Rituum Congregationis in annum Domini MDCCLXXXI primum post bissextilem autoritate Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Domini Joannis Aloysii Alexandrowicz Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Helmensis Ordinis Sancti Stanislai Episcopi Martyris Equitis conscripta, [b.m.r.wyd.] [1780], 8°, 40 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], [teksty na dzień bł. Szymona z Lipnicy], *Decreta Sacrorum Rituum Congregationis*.

Współwyd.: [skrótowy schematyzm diecezji].

TS: *Catalogus praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Elenchus mortuorum, Tabula ortus et occasus solis, Imprimatur*.

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1781.

E: t. 26, s. 449.

XIV.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi in annum Domini MDCCLXXXVI secundum post bissextilem conscriptum in stemma Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Mathiae Garnysz, [b.m.r.wyd.] [1785], 8°, 41 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Współwyd.: [schematyzm diecezji].

TS: *Capitulum praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Consistorium generale Helmense, Capitulum vicariorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Seminarium diaecesanum Helmense in Krasnystaw, Decanatus Helmensis, Decanatus Crasnostaviensis et Turobinensis, Decanatus Lubomlensis, Elenchus mortuorum.*

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1786.

E: nie notuje.

XV.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi in annum Domini MDCCLXXXVII tertium post bissextilem conscriptum in stemma Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Mathiae Garnysz, [b.m.r.wyd.] [1786], 8°, 41 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Współwyd.: [schematyzm diecezji].

TS: *Capitulum praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Consistorium generale Helmense, Capitulum vicariorum ecclesiae cathedralis Helmensis, Seminarium diaecesanum Helmense in Krasnystaw, Decanatus Helmensis, Decanatus Crasnostaviensis et Turobinensis, Decanatus Lubomlensis, Elenchus mortuorum.*

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1787.

E: nie notuje.

XVI.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi in annum Domini MDCCLXXXVIII bissextilem conscriptum in stemma Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Mathiae Garnysz, [b.m.r.wyd.] [1787], 8°, 46 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Współwyd.: [schematyzm diecezji].

TS: *Capitulum praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Chelmensis, Consistorium generale Chelmense, Capitulum vicariorum ecclesiae cathedralis Chelmensis, Seminarium diaecesanum Chelmense in Krasnystaw, Decanatus Chelmensis, Decanatus Crasnostaviensis et Turobinensis, Decanatus Lubomlensis, Elenchus mortuorum.*

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1788.

E: nie notuje.

XVII.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi in annum Domini MDCCLXXXIX primum post bissextilem conscriptum in stemma Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Mathiae Garnysz, [b.m.r.wyd.] [1788], 8°, 36 k. nlb.

TR: *Revolutiones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny].

Współwyd.: [schematyzm diecezji].

TS: *Capitulum praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Chelmensis, Consistorium generale Chelmense, Capitulum vicariorum, Seminarium diaecesanum, Decanatus Helmensis, Decanatus Crasnostaviensis et Turobinensis, Decanatus Lubomlensis, Elenchus mortuorum.*

Sygn.: BMSDL, 0851-0852/1789.

E: nie notuje.

XVIII.

Directorium officii divini pro diaecesi Helmensi in annum Domini MDCCLXXXX secundum post bissextilem conscriptum in stemma Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Mathiae Garnysz, [b.m.r.wyd.] [1789], 8°, 36 k. nlb.

TR: *Revoluciones annuae, Festa mobilia*, [kalendarz liturgiczny], *Decreta Sacrorum Rituum Congregationis*.

Współwyd.: [skrótowy schematyzm diecezji].

TS: *Catalogus praelatorum et canonicorum ecclesiae cathedralis Helmensis*.

Sygn.: AAL, bez sygn.

E: nie notuje.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, sygn. Rep 64 A 1, *Protokół aktów kapituły chełmskiej od r. 1633 do r. 1658*.

BIEŃKOWSKI L., *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417-1452)*, „Roczniki Humanistyczne” 7(1958), z. 2, s. 187-255.

CHACHAJ J., *Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w epoce nowożytnej*, TN KUL, Lublin 2005.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, oprac. L. Grzebień i in., Wydawnictwo WAM, Kraków 1996, s. 327-328

ESTREICHER K., *Bibliografia polska*, cz. III, t. 15, Akademia Umiejętności, Kraków 1897.

ESTREICHER K., *Bibliografia polska*, cz. III, t. 26, wyd. S. Estreicher, Akademia Umiejętności, Kraków 1915.

KONIECZNY M., *Rubryceli*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz i in., TN KUL, Lublin 2012, kol. 513-514.

KOWALEWSKA M., *Akademia Zamojska*, w: *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, red. A. Maryniarczyk i in., Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2011, s. 38-40.

KUMOR B., *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 19(1969), s. 271-351; 20(1970), s. 253-374.

KUMOR B., *Przeniesienie stolicy biskupiej z Chełma do Krasnegostawu (1490). Dwa dokumenty Kazimierza Jagiellończyka z lat 1473 i 1490*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 49(1984), s. 369-380.

- KWAŚNIEWSKI A., *Rubrycele i schematyzmy diecezji kieleckiej (1808-1818)*, „Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej. Z dziejów regionu i miasta” 4(2013), s. 55-77.
- MARCZEWSKI J.R., *Duszpasterska działalność Kościoła w średniowiecznym Lublinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2002.
- MARCZEWSKI J.R., *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- MARCZEWSKI J.R., *Rubrycele i schematyzmy diecezji chełmsko-lubelskiej*, „Roczniki Teologiczne” 65(2018), z. 4, s. 51-71.
- MARCZEWSKI J.R., STRYCHARCZUK A., *Apoteoza godła heraldycznego biskupa Macieja Grzegorza Garnysza w łacińskich wierszach herbowych w rubrycelach diecezji chełmskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 104(2015), s. 167-187.
- MŁYNARCZYK S., *Seminarium Diecezjalne Lubelskie*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 37(1963), nr 7-9, s. 190-199; 38(1964), nr 1-7, s. 121-137.
- SAWICKI J., *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 4: *Najdawniejsze statuty synodalne diecezji chełmskiej z XV w.*, TN KUL, Lublin 1948.
- SAWICKI J., *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 9: *Synody diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego z XVI-XVIII wieku i ich statuty*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1957.
- SZADY B., *System beneficjalny diecezji chełmskiej w latach 1600-1621*, „Roczniki Humanistyczne” 45(1997), z. 2, s. 39-67.
- TRAJDOS T.M., *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, t. 2, Warszawa 1984 [mps w posiadaniu Autora].

RUBRYCELE I SCHEMATYZMY ŁACIŃSKIEJ DIECEZJI CHEŁMSKIEJ

Streszczenie

Łacińska diecezja chełmska powstała w 1375 r. W dobie rozbiorów, na przełomie XVIII i XIX stulecia podjęto próbę przekształcenia jej w diecezję chełmsko-lubelską. W 1805 r. została zlikwidowana, a na jej miejsce utworzono diecezję lubelską. Te skomplikowane dzieje nie sprzyjały zachowaniu dorobku diecezji chełmskiej, zwłaszcza materialnego i kulturalnego. W konsekwencji zachowało się niewiele rubrycel i schematyzmów chełmskich. Tym cenniejsze są ich odnalezione wydania, zachowane w instytucjach archiwalnych i bibliotecznych Lublina, Warszawy i Zamościa.

Słowa kluczowe: rubrycela; schematyzm; łacińska diecezja chełmska.